

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MATEMATIKO, NARAVOSLOVJE IN
INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE

ZAKLJUČNA NALOGA
OKOLJSKA ZAVEST: POVEZAVA MED SPLOŠNIM
PREPRIČANJEM O SKRBI ZA OKOLJE IN
LOČEVANJEM ODPADKOV

EMA LEBAN

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MATEMATIKO, NARAVOSLOVJE IN
INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE

Zaključna naloga

**Okoljska zavest: povezava med splošnim prepričanjem o skrbi
za okolje in ločevanjem odpadkov**

(Environmental Consciousness: Relationship Between General Environmental
Concern And Recycling Behavior)

Ime in priimek: Ema Leban

Študijski program: Biopsihologija

Mentor: doc. dr. Ana Arzenšek

Koper, september 2020

Ključna dokumentacijska informacija

Ime in PRIIMEK: Ema LEBAN

Naslov zaključne naloge: Okoljska zavest: povezava med splošnim prepričanjem o skrbi za okolje in ločevanju odpadkov

Kraj: Koper

Leto: 2020

Število listov: 39

Število slik: 1

Število tabel: 2

Število prilog: 1

Št. strani prilog: 2

Število referenc: 40

Mentor: doc. dr. Ana Arzenšek

Ključne besede: okoljska zavest, ločevanje odpadkov, vrsta bivališča, teorija načrtovanega vedenja

Izvleček: Okoljska zavest je pojem, ki opredeljuje človekov odnos do okolja in narave. Je zavedanje okolja in njegovih problemov. Ločevanje odpadkov je okolju prijazno vedenje, ki skupaj s ponovno uporabo surovin naslavlja okoljski problem prekomerne rabe naravnih virov in količine nastalih odpadkov. Na ločevanje odpadkov vplivajo različni dejavniki: priročnost, zunanja in notranja motivacija, praktično znanje, vzgoja, družbene in zakonske norme. V raziskavi je glede na tip prebivališča med seboj primerjanih 16 prebivalcev občine Kranj (osem iz predmestnega naselja Stražišče in osem iz blokovskega naselja Planina). V polstrukturiranem intervjuju so udeleženci opisali svoja prepričanja o ohranjanju okolja in ločevanju odpadkov. Intervju je bil sestavljen po modelu teorije načrtovanega vedenja, pridobljeni podatki pa so bili obdelani z metodo vsebinske analize. Avtorica skozi ločevanje odpadkov raziskuje razlike med vedenjem v zasebnih hišah in večstanovanjskih objektih ter hkrati opazuje izražanje okoljske zavesti. Ločevanje odpadkov se je pokazalo kot najbolj razširjeno okolju prijazno vedenje, vendar je v blokovskem naselju manj prisotno. Priročnost in zakonske norme sta se pokazala kot najbolj izstopajoča dejavnika, ki spodbujata ločevanje odpadkov.

Key document information

Name and SURNAME: Ema LEBAN

Title of the final project paper: Environmental Consciousness: Relationship Between General Environmental Concern And Recycling Behavior

Place: Koper

Year: 2020

Number of pages: 39 Number of figures: 1 Number of tables: 2

Number of appendix: 1 Number of appendix pages: 2

Number of references: 40

Mentor: Assist. Prof. Ana Arzenšek, PhD

Keywords: environmental consciousness, recycling, type of dwelling, Theory of Planned Behavior

Abstract: Environmental consciousness is a concept that describes a person's relationship to the environment and nature. Recycling is a behavior that, combined with reuse of materials, contributes to solving the problem of overconsumption of natural resources and excessive waste generation. Recycling is influenced by various factors, for example, convenience, external and internal motivation, practical knowledge, education, social and legal norms. In the present study, 16 participants from the Municipality of Kranj (eight from suburban area Stražišče and eight from residential neighborhood Planina) are compared by dwelling type. They responded to a semi-structured interview in which they shared their views on environmental preservation and recycling. The questionnaire was designed based on the Theory of Planned Behavior. Responses were collected and analyzed with grounded theory. The present study explores how environmental consciousness refers to recycling behavior and how the behavior differs between single-household residents and residents of multi-household buildings. In general, the results show the presence of environmental concern among participants while recycling appears to be the most widespread environmentally friendly behavior, however less present in multi-household buildings. Frequently observed factors that stimulate recycling were convenience and legal norms.

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici doc. dr. Ani Arzenšek za usmeritev pri oblikovanju zaključne naloge, za vse nasvete, popravke in potrpežljivost.

Za sodelovanje se zahvaljujem tudi vsem udeležencem raziskave.

Zahvaljujem se staršem, mami in očetu, ki sta mi omogočila študij in me v njem podpirala.

Hvala Roku, Katarini, Valentini, Lari in vsem prijateljem,
ki ste mi stali ob strani ter me vztrajno vzpodbujali.

Hvala, ker ste verjeli vame!

KAZALO VSEBINE

1	UVOD.....	1
1.1	Okoljska zavest.....	1
1.1.1	Zakaj se še vedno ne vedemo okolju prijazno?.....	2
1.2	Ločevanje odpadkov.....	3
1.2.1	Ravnanje z odpadki v Sloveniji.....	3
1.2.2	Dejavniki vpliva na ločevanje odpadkov.....	4
1.3	Teorija načrtovanega vedenja.....	7
1.3.1	Faktorji v TPB.....	8
1.3.2	Uporaba TPB v okoljski znanosti.....	9
1.4	Namen raziskave in raziskovalna vprašanja.....	9
2	METODA.....	10
2.1	Vzorec.....	10
2.2	Pripomočki.....	11
2.2.1	Postopek.....	11
3	REZULTATI.....	12
3.1	Okoljska zavest.....	12
3.1.1	Motivacija za ohranjanje okolja.....	13
3.1.2	Zaznan vpliv in odgovornost.....	14
3.2	Ločevanje odpadkov.....	14
3.2.1	Stališče do vedenja.....	16
3.2.2	Subjektivna norma.....	17
3.2.3	Vedenjska namera.....	17
3.2.4	Zaznan vedenjski nadzor.....	17
3.2.5	Vedenje.....	18
4	INTERPRETACIJA.....	20
4.1	Okoljska zavest.....	20
4.2	Dejavniki ločevanja odpadkov.....	21
4.3	Ločevanje odpadkov v zasebnih hišah.....	22
4.4	Vrednost raziskave in njene pomanjkljivosti.....	23
5	SKLEPI.....	24
6	VIRI.....	25

KAZALO PREGLEDNIC

Tabela 1 <i>Demografski podatki udeležencev v raziskavi.</i>	10
Tabela 2 <i>Faktorji ločevanje odpadkov glede na TPB (Ajzen, 1991).</i>	15

KAZALO SLIK

Slika 1 <i>Teorija načrtovanega vedenja (Ajzen, 2006a, v Polajnar Horvat, 2014)</i>	8
---	---

KAZALO PRILOG

PRILOGA A - Vprašalnik

1 UVOD

Okoljska zavest je sestavina človekovega odnosa do narave (Kirn, 2003), je skupek mnenj o okolju in okoljsko ravnanje (Polajnar Horvat, 2009). Oblikuje odnos posameznika in družbe do okolja ter posledično vpliva na vedenje posameznikov.

Pričujoče delo raziskuje ločevanje odpadkov v gospodinjstvih kot ene izmed ključnih strategij pri zmanjševanju odpadkov. Na vzorcu prebivalcev Kranja raziskovalka ugotavlja prisotnost okoljske zavesti in prepričanja o ločevanju odpadkov. Z uporabo teorije načrtovanega vedenja (Ajzen, 1991) išče razlike v vedenju med prebivalci zasebnih hiš in prebivalci večstanovanjskih objektov.

V prvem podpoglavju uvoda so opredeljeni pojmi, kot je okoljska zavest in skrb za okolje. Opisana sta tudi fenomena kognitivne disonance (Festinger, 1957) in globalno prepričanje nemoči (Pelletier idr., 1999, Grušovnik, 2011), ki lahko osvetlita vprašanje, zakaj se ljudje še vedno ne vedemo okolju prijazno. Drugo podpoglavje se nanaša na ločevanje komunalnih odpadkov v gospodinjstvih. Opisano je ravnanje z odpadki v Sloveniji, nadalje pa so povzeti že raziskovani dejavniki, ki so povezani z ločevanjem. Tretje podpoglavje opisuje enega izmed najpogosteje uporabljenih modelov v raziskovanju okolju prijaznega vedenja, teorijo načrtovanega vedenja (Ajzen, 1991), ki je bil uporabljen tudi v tej raziskavi.

1.1 Okoljska zavest

Ko govorimo o okoljski zavesti, naletimo na več podobnih pojmov in veliko različnih razlag. Polajnar Horvatova (2009) opredeli okoljsko zavest kot del splošne družbene zavesti, pri kateri so mnenja o okolju povezana z družbenimi mnenji. Razvoj okoljske zavesti prinaša preobrat v odnosu do okolja in njegovega zaznavanja (Polajnar Horvat, 2009).

Uporabljajo se tudi drugi pojmi, kot na primer okoljska oziroma ekološka miselnost, ki je združitev kognitivnih, emotivnih, vrednotnih in motivacijskih dejavnikov (Polajnar Horvat, 2009). Izraz skrb za okolje (ang. *environmental concern*) podobno opredelita Bamberg in Schmidt (2003, v Best in Mayerl, 2013), in sicer kot skupek percepcij, čustev, znanja, vrednot, stališč in vedenj do okolja. Schultz idr. (2005) skrb za okolje opredelijo kot čustven odnos do okoljske problematike, odnos do okolja pa kot zbirko prepričanj in vedenjskih namer, ki jih ima posameznik do aktivnosti, povezanih s skrbjo za okolje (Schultz idr., 2005).

Okoljska zavest oblikuje odnos posameznika in družbe do okolja ter aktualnih ekoloških problemov, posledično pa vpliva tudi na vedenje posameznikov. Skrb za okolje je v splošnem prisotna pri večini ljudi (Dunlap in York, 2008, v Best in Mayerl, 2013) in je v pozitivni korelaciji z okolju prijaznim vedenjem (Meneses in Palacio, 2005, v Best in Mayerl, 2013), vendar pa se je izkazalo, da so za to ključnega pomena primerne priložnosti in učinkovito urejeni okoljevarstveni programi, kot na primer sistemi ravnanja z odpadki (Bamberg in Schmidt, 2003, v Best in Mayerl 2013).

Kirn (2003) govori o ekološki oziroma okoljski zavesti kot o sestavini človekovega praktičnega odnosa do narave, ki je vodilo in norma človekovega delovanja, ne le praksa posameznika. »Ozaveščenost o lastni soudeležbi pri nastajanju okoljskih posledic je elementaren pogoj, da človek spremeni vzorec svojega ravnanja,« (Kirn, 2003, str. 25). Tudi Špesova (2008) okoljsko zavest razume kot krepitev zavesti o lastni odgovornosti in jo izpostavlja kot pogoj za spreminjanje vrednot, vzorcev obnašanja in življenjskega sloga. Špesova (2008) izpostavlja, da na to, kako sprejemamo informacije o okolju, vpliva mnogo dejavnikov. »Percepcija okolja, problemov onesnaževanja ali pokrajinskih sprememb praviloma nikoli ne ustreza dejanskemu stanju,« (Špes, 2008, str. 53). Informacije o okolju se pri različnih skupinah ljudi različno oblikujejo. Tako je tudi z njihovimi predstavami o kakovosti življenjskega okolja, njegovi onesnaženosti in vzrokih za degradiranost. Na podlagi razumevanja in sprejemanja informacij se oblikuje odnos do okolja in okoljska ozaveščenost. Posamezniki in skupine ljudi oblikujejo svoja stališča ter si postavljajo svoje prioritete, ki niso nujno nastale na podlagi strokovnih ugotovitev.

1.1.1 Zakaj se še vedno ne vedemo okolju prijazno?

Ljudje so nagnjeni k temu, da zavračajo znanstvene podatke o škodi, ki jo človeška dejavnost povzroča okolju, zanikajo pa tudi možnost spremembe svojih okolju škodljivih praks, ker se želijo izogniti kognitivni disonanci, ki bi nastala, če bi se zavedali obojega (Grušovnik, 2017). Kognitivna disonanca je psihološko stanje, ki ga posameznik doživlja, kadar ima dve ali več nasprotujočih si prepričanj, vrednot ali idej hkrati, kar mu povzroča neugodje oziroma psihološki stres. Tako stanje po navadi posameznika prisili, da poišče nova stališča ali prepričanja, ki notranjo napetost razrešijo (Festinger, 1957). Kadar posameznik težko spremeni svoje vedenje, pogosto racionalizira neskladnost med prepričanji in vedenjem. Ta mehanizem je zelo prisoten na področju okoljske etike, na kar so opozorili nekateri raziskovalci (Norgaard, 2011, v Grušovnik, 2017; Jov, 2011, v Grušovnik, 2017).

Pelletier in kolegi (1999, v Grušovnik, 2011) domnevajo, da četudi ljudje vedo, kako ravnati okolju prijazno, to še ne zagotavlja, da se bodo posamezniki temu primerno vedli.

Eden izmed glavnih razlogov, ki se pojavi, kadar je razsežnost in resnost problema prevelika, je globalno prepričanje o lastni nemoči. Grušovnik (2017) navaja, da se temu pojavu lahko izognemo, če vpeljemo bolj učinkovite strategije za reševanje okoljskih problemov. Izpostavi, da morajo okoljevarstveni programi pri posamezniku spodbujati oblikovanje lastne identitete okoli zelenih praks in udejstvovanja v vedenju, ki ni škodljivo okolju.

1.2 Ločevanje odpadkov

Ločevanje odpadkov je preprost način zbiranja odpadkov tako, da so surovine, ki so uporabljene v večji meri, zbrane ločeno in se jih lahko uporabi ponovno, namesto da jih odlagamo na odlagališčih, kjer pogosto prispevajo k onesnaževanju (Oskamp, 2000). Ima pomembne okoljske, ekonomske in družbene koristi. S ponovno uporabo že obstoječih materialov se ohranjajo viri in energija, hkrati pa se zmanjšuje potreba po konvencionalnem odlaganju odpadkov (Varotto in Spagnolli, 2017).

V zadnjih tridesetih letih se je ločevanje odpadkov v razvitih državah povečalo predvsem zaradi spremembe zakonodaje, ki stremi k dolgoročnemu oblikovanju družbe, ki ločuje odpadke, zmanjšuje količino odpadkov in kadar je mogoče, uporablja obnovljive vire (Polajnar Horvat, 2015). Eden izmed ciljev je, da se do leta 2020 vsaj 50 % skupne mase odpadnih materialov komunalnih odpadkov ponovno uporabi in reciklira, do leta 2035 pa naj bi se ta procent postopno zvišal na 65 % (Portal GOV.SI, 2020).

Učinkovito ravnanje z odpadki vključuje več segmentov populacije, saj vpliva na vsakdanje življenje posameznikov in skupnosti. Posamezniki zbirajo odpadke, jih začasno shranjujejo ter plačujejo odvoz in odlaganje. Lokalne skupnosti se vključujejo v odločitve, ki zadevajo odlagališča odpadkov, prevoz odpadkov, sežigalnic odpadkov in centrov za recikliranje, saj bližina teh objektov vpliva na posameznike (Ebreo in Vining, 2000). Posamezniki v gospodinjstvih lahko s pravilnim zbiranjem in pripravo odpadkov za predelavo znatno izboljšajo učinkovitost ločevanja, hkrati pa zmanjšujejo ceno predelave komunalnih odpadkov (Miranda in Blanco, 2009, v Varotto in Spagnolli, 2017).

1.2.1 Ravnanje z odpadki v Sloveniji

Ravnanje z odpadki v Sloveniji je zakonsko opredeljeno (Uredba o odpadkih, 2015), občinski odloki pa opredeljujejo sistem ravnanja z odpadki v posamezni občini. Občine so zakonsko obvezane zagotoviti izvajanje javne službe upravljanja z odpadki (Portal GOV.SI, 2020).

V občini Kranj za ravnanje z odpadki skrbi podjetje Komunala Kranj. Sistem vključuje zbiranje in oddajanje odpadkov 'od vrat do vrat', oddajanje odpadkov na ekoloških otokih in v zbirnih centrih, akcije zbiranja nevarnih odpadkov iz gospodinjstev ter oddajanje kosovnih odpadkov. Stroški storitve ravnanja s komunalnimi odpadki so obvezni za vse, ki so vključeni v sistem (Komunala Kranj, n. d.).

Polajnar Horvatova (2014) v raziskavi okolju prijaznega vedenja v Ljubljani ugotavlja, da je splošno prisotno zelo visoko mnenje o tem, da je v gospodinjstvu treba delovati okolju prijazno, predvsem pa, da je potrebno pravilno ravnati z odpadki. Polajnar Horvatova (2014) predvideva, da posamezniki pripisujejo velik pomen ravnanju z odpadki zaradi stroge zakonodaje, prav tako pa ugotavlja, da so posamezniki občutljivi na estetski vidik okolja in jih zato odpadki motijo.

1.2.2 Dejavniki vpliva na ločevanje odpadkov

Vedenje posameznih gospodinjstev pri ločevanju odpadkov se raziskuje že od zgodnjih 70-ih let dvajsetega stoletja. Raziskovalci so se sprva osredotočali na ekonomske iniciative, uvajanje ločevanja odpadkov preko zunanjih motivov (predvsem denarnih nagrad), nato pa vse bolj na sociološke in psihološke motive, ki posameznike spodbujajo k dolgotrajni spremembi vedenja pri recikliranju. Miafodzyeva in Brandt (2011) sta z metaanalitično metodo povzela najbolj pogoste dejavnike, ki so bili preučevani med leti 1991 in 2010 v zvezi z ločevanjem odpadkov in sodelovanjem v shemah ločevanja odpadkov v lokalnem okolju posameznikov.

1.2.2.1 Sociodemografski dejavniki

Sociodemografski dejavniki, ki so najpogosteje vključeni v raziskave ločevanja odpadkov, so starost, spol, stopnja izobrazbe in vrsta bivališča (Miafodzyeva in Brandt, 2011).

Pri ločevanju odpadkov se *spol* se kaže kot nepomemben dejavnik (Hage, Söderholm, Berglund, 2008; Vencatasawmy, Öhman, in Brännström, 2000), *stopnja izobrazbe* pa je v korelaciji s poznavanjem pravilnega ločevanja, ne pa s samim udejstvovanjem v ločevanju odpadkov (Hage, O. idr., 2008; De Feo in De Gisi, 2010). Nekatere raziskave so pokazale, da višja *starost* korelira z bolj doslednim ločevanjem odpadkov (Barr, Gilg in Ford, 2001).

Vrsta bivališča se konsistentno kaže, kot pomemben dejavnik pri ločevanju odpadkov. Gospodinjstva v zasebnih bivališčih jih ločujejo bolj pogosto kot gospodinjstva, ki živijo v večstanovanjskih objektih. Hage idr. (2008) je v ugotovil, da v večstanovanjskih blokih k ločevanju lahko pripomore organizacija zbiranja odpadkov znotraj stavbe, kjer imajo

dostop do zabojnikov za odpadke samo tamkajšnji stanovalci. Garner in Stern (1996, v Oskamp, 2000) ugotavljata, da se v manjših skupnostih lažje vzpostavi sistem skupnih norm in pravil. Zanimivo je, da gospodinjstva v manjših soseskah ločujejo bolj pogosto (Harder idr. 2006, v Nomura, John in Cotterill, 2011) in so morda pod večjim vplivom ločevanja odpadkov svojih sosedov (Shaw, 2008, v Nomura idr., 2011).

1.2.2.2 Tehnično-organizacijski dejavniki

Tehnično-organizacijski dejavniki se nanašajo na razpoložljivo shemo zbiranja odpadkov. Sheme se razlikujejo v številu, obliki in lokaciji zabojnikov, v metodah ločevanja odpadkov, v razdalji do zbirnih mest, ceni komunalnih storitev itd.

Pri sodelovanju gospodinjstev v ločevanju odpadkov pomembno vlogo igra dejavnik *priročnost*, ki se nanaša na preglednost sheme zbiranja odpadkov in enostavnost njene uporabe. Posamezniki bolj pogosto ločujejo, kadar imajo možnost učinkovito ločevati. (Chan, 1998, v Barr, 2007), nepriročnost pa je pogosto razlog neločevanja odpadkov (Jenkins, Martinez, Palmer in Podolsky, 1999; McDonald in Oates, 2003; Petersen in Berg, 2004).

Sheme, ki vključujejo zbiranje odpadkov 'od vrat do vrat' (ang. *curbside recycling*) za posamezne stanovanjske objekte, so se po raziskavah izkazale za bolj uspešne. Derksen in Gartell (1993) ter Guagnano, Dietz in Stern (1995) so pokazali, da možnost ločenega zbiranja odpadkov 'od vrat do vrat' tako močno poveča ločevanje odpadkov, da vpliva na vse ostale dejavnike, ki imajo vlogo pri tem vedenju.

1.2.2.3 Sociopsihološki dejavniki

Med sociopsihološke dejavnike spadajo osebne moralne norme, splošna skrb za okolje, družbene norme, zakonske norme, informiranost in znanje ter pretekle izkušnje.

Motivacija za okolju prijazno vedenje je bolj odvisna od notranjih dejavnikov, kot od zunanjih (Polajnar Horvat, 2015). Izpostavljajo se motivi ohranjanje okolja, sodelovanje in povezanost z lokalno skupnostjo ter skrb za družbeno dobro (npr. Simmons in Widmar 1990, v Ebreo in Vining, 2000; De Young 1986, v Ebreo in Vining, 2000; Corral-Verdugo, 1996; v Ebreo in Vining, 2000).

Osebne norme zadevajo posameznikova osebna prepričanja, stališča, vrednote in motiviranost do recikliranja. Osebne norme se konsistentno kažejo kot pomemben dejavnik za ločevanje odpadkov (Miafodzyeva in Brandt, 2011; Barr, 2007).

Mnogi avtorji izpostavljajo *odgovornost* kot pomembnejši dejavnik pri udejstvovanju v okolju prijaznemu vedenju (Hornik idr., 1995; De Feo in De Gisi, 2010; Burvoll, Halvoersen in Nyborg, 2000). Schultz (2005) izpostavlja, da posamezniki ne prevzamejo odgovornosti za okolju prijazno vedenje, kadar vpliv okoljskih problemov ni dovolj velik za lokalno okolje. Odgovornost se pri posamezniku aktivira v primeru, kadar je grožnja okolja neposredna in posamezniku predstavljena kot okoljski problem. Podobno Polajnar Horvatova (2015) ugotavlja, da je pomembno prepričanje posameznika o *sposobnosti* in o *smiselnosti* lastnega delovanja ter prepoznavanje posledic svojega vedenja (Polajnar Horvat, 2015).

Ločevanje odpadkov se lahko primerja tudi z *altruističnim vedenjem* (Martin idr., 2006), saj je pogost motiv pri posameznikih to, da je 'ločevanje odpadkov pravilna stvar za narediti.' Ideja izhaja iz Schwartzovega modela altruističnega vedenja (Schwartz, 1977 v Miafodzyeva in Brandt, 2011). Tudi Hopper in Nielsen (1991, v Miafodzyeva in Brandt, 2011) trdita, da so altruistične težnje povezane z doslednim ločevanjem odpadkov.

Skrb za okolje je skupek percepcij, čustev, znanja, vrednot, stališč in vedenja do okolja (Bamberg, 2003, v Best in Mayerl, 2013). Teoretični modeli, ki povezujejo skrb za okolje z ločevanjem odpadkov, predpostavljajo, da bolj ko ima posameznik pozitivno naravnano kognicijo do okolja, bolj verjetno bo odpadke ločeval. Veliko raziskav pokazalo korelacijo med skrbjo za okolje in ločevanjem odpadkov (Petersen in Berg, 2004; Bruvoll, Halvorsen in Nyborg, 2000), pri nekaterih pa se izkaže, da je ta povezava šibka ali nepomembna (De Feo in De Gisi, 2010; Tonglet, Phillips in Bates, 2004).

Znanje o stanju okolja in o vedenju, ki podpira ohranjanje okolja, je pomembno za ločevanje odpadkov. Praktično znanje o tem, kako se odpadke ločuje, pa je bolj pomembno kot informiranost o stanju okolja (Schan in Holzer, 1990, v Barr, 2007). Pomembno je tudi, da so informacije posamezne in specifične, saj so za ljudi tako bolj razumljive kot splošna vodila (Refsgaard in Magnussen 2008, v Miafodzyeva in Brandt, 2011).

Veliko vlogo pri posredovanju informacij imata vzgoja in izobraževanje na okoljevarstvenem področju. Pomemben je dostop do informacij in udeležba javnosti pri odločanju o okoljskih problemih, prav tako pa lahko k ozaveščanju javnosti o pomembnosti varovanja narave pripomorejo nevladne organizacije (Špes, 2008). Izkušnje z ločevanjem odpadkov v preteklosti so dober prediktor sedanjih namer tega vedenja (Miafodzyeva in Brandt, 2011; Varotto in Spagnolli, 2017).

Zaznan *vložen trud*, ki ga mora posameznik vložiti v ločevanje odpadkov, je lahko ovira, vendar se ta zmanjša, kadar je posameznik osebno motiviran in si ločevanje lahko priročno organizira (Hornik, Cherian, Madansky in Narayana, 1995).

Na posameznikovo vedenje pri ločevanju odpadkov vplivajo tudi *družbene norme*. To so norme, ki jih vzdržujejo posamezniku pomembni drugi (Miafodzyeva in Brandt, 2007). Ta opredelitev sovпада s subjektivno normo v Ajzнови (1991) teoriji načrtovanega vedenja, ki je opisana v naslednjem podpoglavju. Fishbein in Ajzen (1975, v Barr, 2007) trdita, da se vedenje lahko preoblikuje, kadar se posameznik zaveda danih družbenih norm in jih tudi sprejme. Da je vedenje sosedov pri oblikovanju vedenja ločevanja odpadkov pomembno, je pokazalo več raziskav (npr. Barr idr., 2001; Hornik idr., 1995; Burvoll idr., 2000).

Povezava med *zakonskimi normami* in ločevanjem odpadkov je v splošnem manj raziskana (Miafodzyeva in Brandt, 2007). Polajnar Horvatova (2009) pa ugotavlja, da je v slovenskem prostoru sama okoljska zavest prebivalcev Slovenije tesno povezana z njenim družbenopolitičnim razvojem. Politično dogajanje in zakonodajne omejitve vplivajo na spremembe družbenih vrednot in norm, ki posredno ali neposredno vplivajo na vedenje posameznika. Visoko udeležbo v ločevanju odpadkov Polajnar Horvatova (2014) razlaga tudi kot posledico stroge zakonodaje o ravnanju z odpadki.

1.3 Teorija načrtovanega vedenja

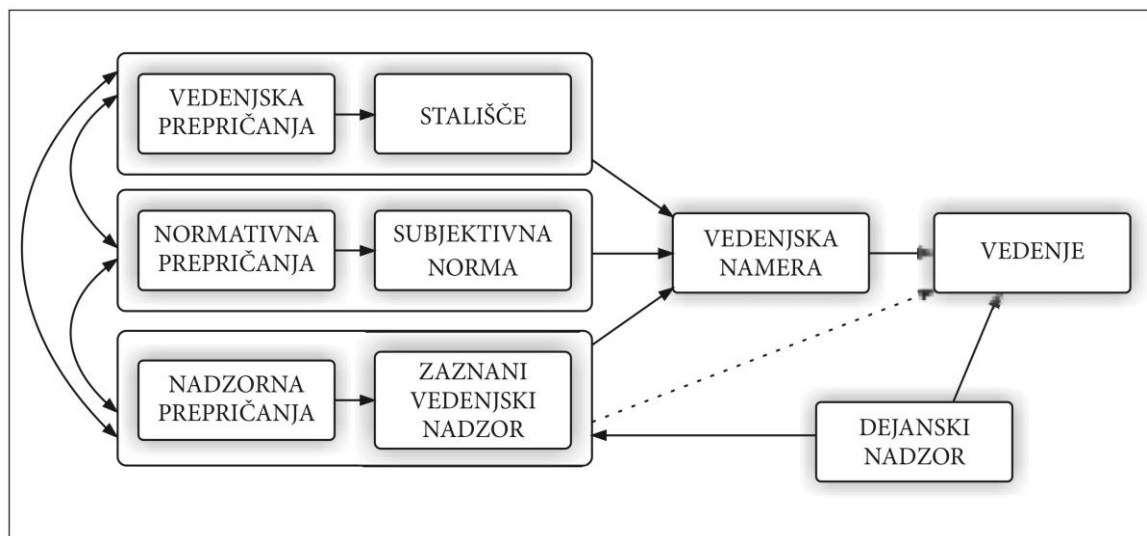
Teorija vedenja, v nadaljevanju TPB (ang. *Theory of planned behavior*, Ajzen, 1991), je kognitivno socialni model, ki ponuja teoretični okvir za sistematično raziskovanje dejavnikov pri izbiri vedenja. Nastal je kot dopolnitev teorije razumske akcije (ang. *Theory of Reasoned Action*, Ajzen in Fishbein, 1980).

Na področju okoljskih znanosti je TPB ključna teorija za napovedovanje in spodbujanje različnih okolju prijaznih vedenj. S pomočjo TPB se lahko raziskujejo teme, kot so ohranjanje narave, podnebja in okolja, zeleno potrošništvo ter trajnostno usmerjen promet (Si idr., 2019). Med drugim je uporabljen v več raziskavah, ki preučujejo ločevanje odpadkov (Boldero, 1995, v Davis in Morgan, 2008; Cheung, Chan in Wong, 1999, v Davis in Morgan, 2008; Taylor in Todd, 1995, v Davis in Morgan, 2008; Terry, Hogg in White, 1999, v Davis in Morgan, 2008).

TPB razlaga, da je posameznikova namera, da bo izvedel določeno vedenje, najboljši prediktor tega vedenja. Na namero vedenja vplivajo stališča do vedenja, subjektivna norma in zaznan vedenjski nadzor, te tri faktorje pa določajo različna prepričanja, ki jih ima posameznik (Hennessy idr., 2017).

Slika 1

Teorija načrtovanega vedenja (Ajzen, 2006a, v Polajnar Horvat, 2014)

1.3.1 Faktorji v TPB

Prvi faktor, *stališče do vedenja*, je posameznikova pozitivna ali negativna ocena vedenja. Določeno je z vedenjskimi prepričanji o pričakovanih rezultatih tega vedenja (Hennessy idr., 2017).

Drugi faktor, *subjektivne norme*, so določene z normativnimi prepričanji, ki se nanašajo na vedenje oseb, ki so posamezniku pomembni (Hennessy idr., 2017). So posameznikova percepcija tega, kako njegovo vedenje ocenjujejo njegovi bližnji. Vedenje pomembnih drugih postavlja normo, norme pa vplivajo na posameznikovo vedenje le v taki meri, kot je ta pripravljen na podrejanje referenčnim socialnim skupinam (Bordens in Horowitz, 2008).

Zaznan vedenjski nadzor kot tretji faktor opisuje posameznikova nadzorna prepričanja o tem, ali je vedenje sposoben izvesti ali ne (Hennessy idr., 2017). TPB predvideva tudi, da zaznan vedenjski nadzor lahko vpliva na posameznikovo ravnanje tudi po tem, ko je že oblikoval vedenjsko namero. Torej, če posameznik ugotovi, da določenega vedenja ni sposoben izvesti, lahko to prepričanje prepreči vedenje ne glede na to, kakšno namero je posameznik imel (Nigbur, Lyons in Uzzell, 2010).

Naknadno dodan faktor, *dejanski vedenjski nadzor*, se nanaša na posameznikove možnosti za udejanjenje izbranega vedenja. Povzema dejstvo, da se ljudje vedejo v skladu z lastnimi nameni, če imajo za to primerne priložnosti (Fishbein in Ajzen, 2010, v Polajnar Horvat, 2014).

1.3.2 Uporaba TPB v okoljski znanosti

Si in kolegi (2019) so s pomočjo bibliometrične analize 531 člankov potrdili univerzalno uporabnost TPB pri napovedovanju različnih vedenj posameznikov na področju okoljske znanosti, vendar rezultati raziskav, ki so TPB uporabljale za razlago vedenja ločevanja odpadkov, med seboj niso povsem enotni. Taylor in Todd (1995, v Cordano, Welcomer, Scherer, Pradenas in Parada, 2010) sta ugotavljala, da vsi trije dejavniki, stališča, subjektivna norma in zaznana kontrola vedenja pozitivno vplivajo na vedenjsko namero, medtem ko sta Davis in Morgan (2008) pokazali, da sta pomembna dejavnika zaznana kontrola vedenja in stališča, subjektivna norma pa ne. Vpliv mnenj drugih ljudi naj torej ne bi bil nujno pomemben pri uravnavanju tega vedenja. Obratno sta Flanerry in May (2000, v Cordano idr., 2010) ugotovila, da so v organizacijah na odločitve vodilnih, ki so upravljali s sistemi zbiranja nevarnih odpadkov, subjektivne norme vplivale veliko bolj kot njihova stališča.

TPB se v raziskavah okolju prijaznega vedenja pogosto povezuje z drugimi teorijami ali pa se razširja z dodatnimi faktorji, kot so skrb za okolje, znanje o okolju, okoljska zavest, okoljska izobrazba, sodelovanje pri okoljskih pobudah, osebna identiteta, vladne pobude in okoljske vrednote (Si idr., 2019).

1.4 Namen raziskave in raziskovalna vprašanja

Okoljska zavest oblikuje odnos posameznika do okolja in vpliva na vedenje posameznikov. Namen zaključnega dela je raziskati prepričanja o okoljski ozaveščenosti in njeni povezavi z ločevanjem odpadkov pri prebivalcih mesta Kranj. S pomočjo vprašalnika, sestavljenega na podlagi TPB (Ajzen, 1991), so zbrana prepričanja o ločevanju odpadkov, normi ločevanja in zaznanim vedenjskim nadzorom. Primerjani sta dve skupini udeležencev: posamezniki, ki živijo v zasebnih hišah in posamezniki, ki živijo v večstanovanjskih objektih. Zbrani odgovori so med seboj primerjani in analizirani s pomočjo kvalitativne metode. Raziskavo usmerjata dve raziskovalni vprašanji:

- Na kakšen način se okoljska zavest odraža skozi ločevanje odpadkov v vsakodnevnem življenju?
- Kako se razlikuje ločevanje odpadkov in prepričanja o tem med prebivalci zasebnih hiš in prebivalci večstanovanjskih objektov?

2 METODA

V tem poglavju je opisan potek pričujoče raziskave. Opisan je vzorec udeležencev, oblikovanje uporabljenega vprašalnika, postopek pridobivanja podatkov in analiza zbranih podatkov. Raziskava je zasnovana s kvalitativno metodologijo. Za pridobivanje podatkov je uporabljen polstrukturiran intervju, pridobljeni podatki pa so obdelani z analizo vsebine.

2.1 Vzorec

V raziskavi je sodelovalo 16 udeležencev, ki so bili izbrani z namenskim vzorčenjem. Ker se raziskovalna vprašanja nanašajo na razlike med posamezniki, ki živijo v zasebnih bivališčih, in posamezniki, ki živijo v večstanovanjskih objektih, je vzorec izbran tako, da omogoča primerjavo. Udeleženci tako pripadajo dvema skupinama. V prvi skupini so udeleženci, ki živijo v večstanovanjskih objektih v stanovanjskem naselju Planina v Kranju, udeleženci v drugi skupini pa živijo v zasebnih bivališčih v naselju Stražišče pri Kranju. Vzorec je heterogen v spolu, starosti in izobrazbi, vendar sorazmerno uravnotežen med obema skupinama. Vzorec je izbran na podlagi osebnih poznanstev raziskovalke, saj je raziskovalno področje del vsakdanjega zasebnega življenja.

Tabela 1

Demografski podatki udeležencev v raziskavi

	Večstanovanjski objekt		Zasebna hiša		
	Starost	Izobrazba	Starost	Izobrazba	
Udeleženka 1	24	6./II	Udeleženec 9	24	6./II
Udeleženka 2	25	5.	Udeleženka 10	28	7.
Udeleženec 3	34	7.	Udeleženec 11	30	6./II
Udeleženec 4	35	5.	Udeleženka 12	34	4.
Udeleženka 5	46	7.	Udeleženec 13	49	4.
Udeleženec 6	51	4.	Udeleženka 14	53	4.
Udeleženka 7	62	3.	Udeleženec 15	55	8.
Udeleženec 8	65	8.	Udeleženka 16	56	8.

2.2 Pripomočki

Za namen diplomske naloge je bil sestavljen vprašalnik polstrukturiranega intervjuja (PRILOGA A). Vprašalnik je sestavljen po zgledu članka Using the Theory of Planned Behavior with Qualitative Research (Klobas in Renzi, 2008), vsebinsko pa se opira na raziskavo Vloga socialnih dejavnikov pri razvoju okoljske ozaveščenosti in spreminjanju okoljskega vedenja (Polajnar Horvat, 2014). Vprašalnik vsebuje dva sklopa. V prvem se vprašanja nanašajo na skrb za okolje, občutek odgovornosti za ohranjanje okolja in motivacijo udeležencev. Drugi sklop sledi modelu TPB in udeležence sprašuje o ločevanju odpadkov. Zadnje vprašanje preverja praktično znanje ločevanja primerov odpadkov. Intervjuji so bili v soglasju z udeležencem posneti z mobilno aplikacijo Voice Recorder & Audio Editor.

2.2.1 Postopek

Podatki so bili zbrani z metodo polstrukturiranega intervjuja. Udeleženci so bili najprej osebno kontaktirani in povabljeni k sodelovanju. Raziskovalka jim je razložila temo in namen raziskave, po privolitvi k sodelovanju pa se je z vsakim srečala osebno in izvedla intervju. Zagotovljena jim je bila anonimnost v raziskavi. Prav tako so privolili v snemanje intervjuja, s tem da so bili obveščeni, da so posnetki namenjeni izključno transkripciji za namene izdelave diplomskega dela. Vsakemu vprašancu je raziskovalka na začetku intervjuja še enkrat predstavila temo in potek intervjuja, prosila jih je, naj odgovarjajo iskreno in naj opisujejo svoja stališča in navade. Na koncu se je vsakemu zahvalila za sodelovanje. Intervjuji so povprečno trajali 25 minut, pri manj zgovornih vprašancih 15 minut, pri nekaterih pa tudi 40 minut.

Posnetki intervjujev so bili prepisani in urejeni za analizo. Raziskovalka je uporabila metodo analize vsebine (Vogrinc, 2013). V prvem koraku je govor vprašancev oblikovala v samostojne izjave, ki jih je nato zbrala v samostojnem dokumentu. V drugem koraku je zbrane izjave razporedila in jih glede na podobne teme razvrstila v kategorije. Nadalje je izjave po kategorijah zbrala v obširni preglednici, s pomočjo katere jih je primerjala med sabo. Ponovno je določila kategorije višjega reda in primerjala odgovore posameznih udeležencev glede na te kategorije. V odgovorih je iskala povezave med posameznimi kategorijami. V zadnjem koraku je iz zbranih izjav izluščila tudi faktorje po modelu TPB in jih med sabo primerjala. Raziskovalno delo je opravljala ena raziskovalka, zato so rezultati izpeljani na podlagi njene lastne interpretacije.

3 REZULTATI

Pridobljeni rezultati so predstavljeni v dveh sklopih, tako kot je sestavljen vprašalnik. Prvi sklop se nanaša na vprašanja o okoljski zavesti, drugi sklop pa na stališča o ločevanju posameznikov in njihove navade.

3.1 Okoljska zavest

Prvi sklop intervjuja je vseboval tri vprašanja, ki so se nanašala na okoljsko zavest udeležencev. Raziskovalka je skušala ugotoviti splošna prepričanja udeležencev do okoljevarstvene problematike.

Na prvo vprašanje: »Ali bi se opisali kot okoljsko ozaveščeno osebo?« so udeleženci odgovorili pritrdilno, le dva sta podala odgovor: »Ne vem.« Pri naslednjem vprašanju: »Kaj za vas pomeni biti okoljsko ozaveščen?« se podani odgovori lahko razvrstijo v štiri kategorije: ravnanje z odpadki, ostala okolju prijazna vedenja, informiranost o okolju, življenjski slog. Vsi udeleženci so v ospredje postavljali *ravnanje z odpadki*. Na primer, Udeleženka 7 je dejala: »Biti okoljsko ozaveščen pomeni, da za sabo pospravljáš, smeti moraš ločevati.« Poudarjali so pomembnost ločevanja odpadkov, neodlaganje odpadkov po cesti in neodlaganje odpadkov v naravi. Pet udeležencev je podalo odgovore le iz te kategorije. Odgovori iz druge kategorije *ostala okolju prijazna vedenja* so opisane prakse, ki se jih udeleženci poslužujejo. Na primer, udeleženka 8 je dejala: »Ko se tuširam, pazim na porabo vode,« udeleženec 4 pa: »Za krajše razdalje ne uporabljam avta, grem raje peš.« Teme, ki so jih udeleženci navajali, so bile: ponovna uporaba izdelkov, zmanjšana uporaba plastične embalaže, premišljeno nakupovalno vedenje, izogibanje uporabi avtomobila, izogibanje daljšim potovanjem z letalom in varčevanje z energijo. Odgovori iz kategorije *informiranost o okolju* opisujejo zaznano problematiko v okolju, kot so onesnaženost zraka in voda ter prisotnost toplogrednih plinov. Udeleženec 3 je dejal: »Letos sem opazil, da je UV indeks zelo visok, se mi zdi, da je to posledica toplogrednih plinov.« Prav tako v to kategorijo sodijo navedbe pomembnosti informiranosti o okoljski problematiki, kot na primer prepričanje udeleženke 16: »Zdi se mi, da bi se vsak moral malo pozanimati, kaj se dogaja z okoljem.« Nekaj udeležencev je okoljsko ozaveščenost opredelilo kot delovanje v skladu z naravo oziroma kot način življenja, ki ne posega v naravo in ji ne škoduje, ti odgovori tvorijo kategorijo *življenjski slog*. Udeleženec 15 je svojo okoljsko ozaveščenost opisal tako: »S svojim ravnanjem ne obremenjujem okolja.«

3.1.1 Motivacija za ohranjanje okolja

Raziskovalka je z drugim vprašanjem: »Kako pomembno se vam zdi ohranjanje okolja v svojem vsakdanjem življenju in zakaj?« udeležence spraševala po motivaciji za ohranjanje okolja. Dobljeni odgovori se lahko razporedijo v tri kategorije: egoistični, altruistični in biosferični motivi. Med *egoistične motive* sodijo odgovori, ki se nanašajo na osebno dobrobit, zdravje in urejenost okolice. Lep izgled okolice je poudarilo kar enajst udeležencev. Udeleženec 9 je razložil, da je za okolje pomembno skrbeti: »Zaradi zdravja, da ni umazano ozračje in da ne hodiš po smetišču.« Zelo prisotni so bili *altruistični motivi*, ki se nanašajo na ohranjanje narave za naše zanamce, za otroke, za sočloveka. Udeleženec 11 je svojo motivacijo izrazil tako: »Če bom kdaj imel svoje otroke, jim želim zapustiti lep svet.« Kategorija *biosferičnih motivov* zajema izjave, ki kažejo na vrednotenje narave same po sebi, na primer: »Vsa živa bitja so za nekaj koristna,« je izjavil udeleženec 6, »Naravi želim vrniti vsaj nekaj, kar nam daje,« pa je bil odgovor udeleženke 5. V tem sklopu se lahko doda še kategorija *zakonske norme*, v katero spadajo izjave o zakonski ureditvi ločevanja odpadkov in o kaznovanju. Nobeno od vprašanj se ni nanašalo direktno na zakonodajo, vendar so nekateri udeleženci omenili, da so odpadke začeli ločevati zaradi izogibanja kazni, kot je to povedala udeleženka 14: »Prej, ko ni bilo tega zakona, smo vse odpadke metali v en koš.« Prav tako so udeleženci vedenje drugih večkrat pripisali izogibanju kazni. Na primer, udeleženec 6 opaža: »V hišah vsi ločujejo, ker se bojijo kazni.«

Odgovori so pokazali tudi na različno zaznavo odgovornosti do ekološkega vedenja. Pri tem se izjave udeležencev lahko delijo na tri kategorije: lastna odgovornost, skupna odgovornost in odgovornost večjih institucij. Prevzemanje *lastne odgovornosti* za okolju prijazno vedenje je na primer pokazala izjava udeleženca 11: »Zavedam se, da pridelam ogromno odpadkov, zato iščem načine, da svojo porabo zmanjšam.« Kategorija *skupne odgovornosti* povzema prepričanja udeležencev, da je okolju prijazno vedenje smiselno le, če se tako vedejo vsi ljudje. Primer take izjave je podala udeleženka 7: »Vsi bi se morali držati ločevanja, vendar se to ne bo zgodilo nikoli.« V tretji kategoriji *odgovornost večjih institucij* pa so kot glavni krivci onesnaževanja prepoznane večje industrije, odgovornost za ohranjanje narave pa nosijo predvsem svetovni voditelji. Udeleženka 16 je poudarila: »Mi lahko marsikaj naredimo, vendar dokler se vodilni na svetu ne bodo bolj ozavestili, ne bo nič.« Posamezni udeleženci so podali več izjav, ki spadajo v različne kategorije. Udeleženci, ki so največ odgovornosti pripisali večjim industrijam, niso nujno izključevali svoje odgovornosti.

Večkrat je bil poudarjen pomen *vzgoje*. Nekaj udeležencev je izpostavilo lastno vzgojo kot pomemben dejavnik svoje okoljske ozaveščenosti. Udeleženec 9 je na primer dejal: »Od

majhnega so me vzgajali, da se ne sme onesnaževati narave.« Udeleženci, ki imajo otroke, zaznavajo svoj vpliv na ohranjanje okolja skozi vzgojo. Tako je udeleženec 15 povedal: »Največ, kar lahko naredim, je, da svojim otrokom dam vzgled.« Več udeležencev je izrazilo potrebo po vzgoji mlajših generacij, kot na primer udeleženka 12 z izjavo: »Že v vrtcu bi se morali naučiti ločevati odpadke.«

3.1.2 Zaznan vpliv in odgovornost

Z vprašanjem: »V kakšni meri lahko s svojim vedenjem prispevate k ohranjanju okolja?« je raziskovalka udeležence spraševala po zaznanem vplivu njihovega delovanja in smiselnost okolju prijaznega vedenja. Odgovori so kazali različne stopnje zaznanega vpliva, od zelo majhnega in nepomembnega do zelo velikega. Največ udeležencev svoj vpliv zaznava kot majhen, vendar smiseln. Primer takega prepričanja je izjava: »Moj vpliv je majhen, ampak lahko pa vsaj poskrbim, da bo zelenica pred mojim blokom urejena.«

Odgovori so pokazali tudi na različno zaznavo odgovornosti do ekološkega vedenja. Pri tem se izjave udeležencev lahko delijo na tri kategorije: lastna odgovornost, skupna odgovornost in odgovornost večjih institucij. Prevzemanje *lastne odgovornosti* za okolju prijazno vedenje je na primer pokazala izjava udeleženca 11: »Zavedam se, da pridelam ogromno odpadkov, zato iščem načine, da svojo porabo zmanjšam.« Kategorija *skupne odgovornosti* povzema prepričanja udeležencev, da je okolju prijazno vedenje smiselno le, če se tako vedejo vsi ljudje. Primer take izjave je podala udeleženka 7: »Vsi bi se morali držati ločevanja, vendar se to ne bo zgodilo nikoli.« V tretji kategoriji *odgovornost večjih institucij* pa so kot glavni krivci onesnaževanja prepoznane večje industrije, odgovornost za ohranjanje narave pa nosijo predvsem svetovni voditelji. Udeleženka 16 je poudarila: »Mi lahko marsikaj naredimo, vendar dokler se vodilni na svetu ne bodo bolj ozavestili, ne bo nič.« Posamezni udeleženci so podali več izjav, ki spadajo v različne kategorije. Udeleženci, ki so največ odgovornosti pripisali večjim industrijam, niso nujno izključevali svoje odgovornosti.

3.2 Ločevanje odpadkov

Drugi del intervjuja se je nanašal na ločevanje odpadkov. Vprašanja, zastavljena po modelu TPB (Ajzen, 1991), so spraševala po stališčih do vedenja, subjektivni normi, vedenjski nameri, vedenju, zaznanem vedenjskem nadzoru in dejanskem vedenjskem nadzoru. Zadnje vprašanje, pri katerem so morali udeleženci pravilno razvrstiti 25 primerov vrst odpadkov, je preverjalo njihovo praktično znanje.

Tabela 2

Faktorji ločevanje odpadkov glede na TPB (Ajzen, 1991)

Ud.	Vrsta bivališča	Stališča o ločevanju odpadkov	Subjektivna norma	Zazan vedenjski nadzor
Ločuje le nekatere odpadke				
2	Blok	2	1	Lenoba, ne-organiziranost smetnjakov v gospodinjstvu
3	Blok	1	2	Lenoba, pomanjkanje časa, ne-organiziranost smetnjakov v gospodinjstvu, znanje
4	Blok	1	3	Lenoba, nesmiselnost ločevanja
Ločuje odpadke				
5	Blok	3	3	Znanje, prepolni smetnjaki, odsotnost zabojnikov izven doma
7	Blok	2	1	Znanje, nepozornost
9	Hiša	1	3	Nesmiselnost ločevanja, odsotnost zabojnikov izven doma
10	Hiša	2	3	Znanje, odsotnost zabojnikov izven doma
12	Hiša	3	3	Znanje, ločevanje drugih, nepozornost
Striktno ločuje odpadke				
1	Blok	3	3	Odsotnost zabojnikov izven doma
6	Blok	3	3	Prepolni smetnjaki
8	Blok	2	3	Nimam ovir.
11	Hiša	3	3	Odsotnost zabojnikov izven doma
13	Hiša	3	3	Nimam ovir.
14	Hiša	2	3	Nimam ovir.
15	Hiša	3	2	Nimam ovir.
16	Hiša	3	3	Nimam ovir.

Opombe: Stališče o ločevanju odpadkov: 1 - je manj pomembno, 2 - je pomembno, 3 - je zelo pomembno. Subjektivna norma; 1 - bližnji ne ločujejo, 2 - bližnji ločujejo, 3 - bližnji ločujejo in tudi od mene pričakujejo ločevanje. V tabeli ni vključen faktor namere vedenja, saj so vsi udeleženci dejali, da ne nameravajo spremeniti ločevalnih navad.

Tabela 2 prikazuje ločevanje odpadkov in faktorje vpliva na vedenje po modelu TPB (Ajzen, 1991). Udeleženci so razporejeni v tri skupine. V prvi skupini so trije udeleženci,

ki so poročali, da *ločujejo le nekatere odpadke*. To skupino lahko povzame izjava udeleženke 2: »Pri nas ne ločujemo prav veliko,« ki je dejala, da ločuje biološke odpadke in večje količine papirja. Udeleženec 3 je dejal, da ločuje biološke in nevarne odpadke, udeleženec 4 pa, da se mu zdi pomembno le, da posebej ločuje nevarne odpadke, kot so baterije. V drugi skupini so udeleženci, ki so poročali, da *ločujejo vse vrste odpadkov*, vendar pri ločevanju niso vedno natančni in zaradi navedenih ovir odpadkov včasih ne ločijo. Na primer, udeleženka 12 je zaupala: »Včasih ne vem, kam kakšen odpadek sodi in ga odvržem tako, kot se mi zdi, da je najbolj pravilno.« V tretji skupini so udeleženci, ki so svoje ločevanje opisali kot zelo *natančno in striktno*. Ti udeleženci so povedali, da ločujejo odpadke kadarkoli in kjerkoli jih lahko. Na primer, udeleženec 15 je dejal: »Tudi, ko sem na dopustu, poiščem ekološki otok in odpadke ločim tam.«

Udeleženci, ki odpadke ločujejo, so poročali, da jih ločujejo sprti in redno. Ločevanje odpadkov so opisali kot navado, kot logično in samoumevno ravnanje. Udeleženec 11 je večkrat poudaril: »Sploh ne razmišljam o ločevanju, to je čista avtomatika.« Poročali so o organiziranih sistemih ločevanja znotraj gospodinjstva. Na primer, udeleženka 1 je svoj sistem opisala tako: »Imam štiri ločene koše: za biološke odpadke, za embalažo, za mešane odpadke in za papir. Imam pa še posebno vrečko, kjer zbiram baterije in dezodorante.«

3.2.1 Stališče do vedenja

Stališče do ločevanja odpadkov povzame posameznikova prepričanja o ločevanju odpadkov, kako pomembno se mu zdi to vedenje in koliko truda zahteva. Pomembnost ločevanja so udeleženci ocenili različno. Stališča o ločevanju odpadkov so zato razporejena v tri kategorije: manj pomembno (1), srednje pomembno (2) in zelo pomembno (3). V tabeli 2 so kategorije predstavljene s številkami. Primer izjave v kategoriji *manj pomembno* je podal udeleženec 4: »Ločujem nevarne odpadke, ampak ta plastika, eh.« V kategorijo *srednje pomembno* spadajo udeleženci, ki so dejali, da je ločevanje odpadkov pomembno, vendar so to pomembnost manj poudarili kot udeleženci v kategoriji *zelo pomembno*, ki so ločevanje odpadkov opisali kot nujno. Izjava udeleženke 14: »Ločevanje odpadkov se mi zdi pomembno do take mere, kar lahko ločim doma,« je primer kategorije *srednje pomembno*. Primer izjave kategorije *zelo pomembno* pa je podal udeleženec 6: »Čisto vse odpadke je potrebno ločevati.« Večina udeležencev je vložil čas in trud v ločevanje ocenila kot zelo majhen, le dva udeleženca sta dejala, da jima ločevanje vzame nekaj časa, vendar pa se jima kljub temu zdi to vedenje pomembno. Udeleženka 16 je vložil trud opisala tako: »Da se sprehodim do ekološkega otoka, mi vzame kar nekaj časa, ampak mi ni odveč.« Oba striktno ločujeta odpadke.

3.2.2 Subjektivna norma

Faktor subjektivne norme opisuje socialno normo, ki jo udeleženec prepozna pri bližnjih osebah. Faktor kaže na prepričanja posameznika o tem, kako odpadke ločujejo njegovi bližnji in ali pričakujejo, da bo odpadke ločeval tudi on. Tukaj se prepričanja udeležencev delijo v kategorije: nekateri bližnji ločujejo odpadke (1), bližnji ločujejo odpadke (2) ter bližnji odpadke ločujejo in enako pričakujejo od mene (3). Tudi te kategorije so v tabeli 2 prikazane s številkami. Izjava udeleženke 2: »Pri nas doma bolj malo ločujemo, babica pa vse loči,« je primer izjav v kategoriji *nekateri bližnji ločujejo odpadke*. Izjave, ki spadajo v kategorijo *bližnji ločujejo odpadke*, sta podala le dva udeleženca. Udeleženec 15 je dejal: »Ne vem, kaj moji bližnji pričakujejo, jaz odpadke ločujem tako ali tako.« Večina udeležencev, ki so dejali, da njihovi bližnji ločujejo odpadke, so povedali tudi, da njihovi bližnji od njih samih pričakujejo enako in tako sodijo v kategorijo *bližnji odpadke ločujejo in enako pričakujejo od mene*. Na primer, udeleženec 11 je dejal: »Seveda pričakujejo, da bom ločeval odpadke, je samoumevno.«

3.2.3 Vedenjska namera

Odgovori o vedenjski nameri v tabelo 2 niso vključeni, ker so vsi udeleženci dejali, da nameravajo odpadke ločevati v *enaki meri, kot so jih ločevali do sedaj*. Udeleženec 13 je na primer dejal: »Odpadke bom ločeval tako kot do sedaj, vsak odpadek sproti.«

3.2.4 Zaznan vedenjski nadzor

Ta faktor opisuje ovire, ki jih posameznik zaznava pri izvajanju ločevanja odpadkov. Model TPB (Ajzen, 1991) vključuje zaznan vedenjski nadzor in dejanski vedenjski nadzor. V tabeli 2 so zaradi poenostavljenosti prikazani skupaj. Ovire, ki so jih udeleženci zaznali, se lahko opišejo tudi kot notranje in zunanje. Omenjene *notranje ovire* so bile: lenoba, nesmiselnost ločevanja, pomanjkanje časa, znanje in nepozornost. Udeleženec 3 je dejal: »Toliko drugih stvari razmišljam, da nisem pozoren na ločevanje odpadkov.« *Zunanje ovire*, ki so jih udeleženci našli, pa so bile: neorganiziranost smetnjakov v gospodinjstvu, prepolni smetnjaki, odsotnost smetnjakov izven doma in napačno ločevanje drugih. Na primer, udeleženka 12 je izjavila: »V službi ostali kar nekam vržejo svoje odpadke, zato tudi če jaz pravilno odvržem odpadek, ta še ni ločen, ker je v smetnjaku vse pomešano.« Udeleženci, ki živijo v bloku, so večkrat opazili napačno odvržene odpadke, nestisnjene embalaže in kartone, kar je v skupnih smetnjakih zasedlo veliko prostora. Udeleženec 6 se je spraševal: »Kaj pa naj naredim, če v smetnjaku za embalažo ni več prostora?« Tudi udeleženci, ki živijo v hišah, so opisovali napačno vedenje drugih. Izpostavili so divja odlagališča in odlaganje kosovnih odpadkov na ekoloških

otokih. Udeleženka 14 je dejala: »Nekateri ljudje kar pustijo kosovne odpadke na ekoloških otokih, to ni prav.«

Vsi udeleženci so dejali, da jim je ločevanje odpadkov *omogočeno*. Na primer, udeleženec 11 je dejal: »Saj imamo doma ločene smetnjake, pa še ekološki otoki so povsod.« Udeleženec 6 je kot izjemo navedel ločevanje odpadnega olja. Dejal je: »Naj občina na ekološke otoke postavi še zabojnik za odpadno olje, ker tega pa res ne bom vozil v zbirni center.«

Sistem zbiranja odpadkov je bil ocenjen kot dober, le nekaj udeležencev je izrazilo tudi kritiko nad posameznimi vidiki *komunalnih storitev*. Štirje udeleženci so izrazili neodobravanje nad sistemom obračunavanja stroškov odvoza komunalnih odpadkov. Po mnenju teh udeležencev bi morali biti obračunani glede na količino odpadkov. Udeleženka 16 je dejala: »Ni pošteno, da nesem skoraj vse odpadke na ekološki otok, pa plačam enako kot tisti, ki vse odpadke vržejo v smetnjake pred hišo. Udeleženka 16 je prav tako pripomnila, da na nekaterih ekoloških otokih ni vseh potrebnih zabojnikov. Udeleženec 6 je izrazil potrebo po zabojnikih za odpadno olje, udeleženec 13 pa je bil mnenja, da je omejevanje količine pripeljanih odpadkov v zbirnih centrih nesmiselno. Dejal je: »Omejitev v zbirnem centru so tako nesmiselne, da te prav silijo, da jih odvržeš na divje.« Ločevanja odpadkov ni nihče od udeležencev ocenil kot zahtevnega. Pet udeležencev je naknadno dodalo, da se *zahtevnost* ločevanja pojavi pri praktičnem znanju, saj za nekatere odpadke ne vejo, kam sodijo. Udeleženka 10 je dejala: »Povprečen človek ne more za vse odpadke vedeti kam sodijo.«

Pri praktičnem vprašanju, ki je od udeležencev zahtevalo pravilno razvrstitev 25 različnih odpadkov, je le udeleženec 8 za vse primere odgovoril pravilno. Najmanj pravih odgovorov sta podala najmlajša udeleženca v raziskavi. Med odgovarjanjem so nekateri udeleženci poročali, da za odpadke, za katere ne vejo, kam sodijo, ločijo po svoji presoji. Nekateri udeleženci so povedali, da se pozanimajo o pravilnosti ločevanja, na primer, udeleženec 11 je dejal: »Kadar ne vem kam odpadek sodi, se pozanimam pri prijateljih.«

3.2.5 Vedenje

Iz tabele 2 je razvidno, da udeleženci v skupini *striktnega ločevanja odpadkov* zaznavajo najmanj ovir pri ločevanju. Ovire, ki jih opišejo, so zunanje in se nanašajo na dejanski nadzor vedenja. Udeleženec 11 je na primer dejal: »Jaz nimam nobenih ovir pri ločevanju, razen če sem v novem kraju in ne vem, kje so ekološki otoki; potem odvržem smeti v en koš.« Ti udeleženci poročajo, da njihovi bližnji ločujejo odpadke in od vseh, razen udeleženca 15, pričakujejo enako vedenje. Na primer, udeleženec 8 je dejal: »To je samoumevno, da vsi ločujemo odpadke.« Udeleženci v tej skupini so izrazili zelo pozitivno

stališče do ločevanja odpadkov, kot na primer udeleženec 13, ki je dejal: »Vse odpadke je potrebno ločit, vsi odpadki so surovina, ki se jo lahko uporabi naprej.«

V drugi skupini udeležencev, ki *odpadke ločujejo*, je najpogostejša ovira praktično znanje o pravilnem ločevanju odpadkov. Udeleženka 7 je dejala: »Nisem vedno prepričana, kam kakšen odpadke sodi.« Kot oviro so navedli tudi odsotnost ločevalnih zabojnikov na javnih površinah in med dopustovanjem v tujini. Udeleženka 10 je opisala dopust v Rimu: »V mestu so bili samo majhni koši za vse smeti, zato sem morala vse odpadke odvreči tja.« Udeleženci v tej skupini imajo pozitivna stališča do ločevanja odpadkov. Udeleženka 5 je na primer dejala: »Z ločevanjem lahko ogromno prispevaš k okolju.« V svojem stališču je izstopal le udeleženec 9, ki je dejal: »Zdi se mi da je to ločevanje le kaplja v morje,« hkrati pa je dodal: »Vzgojili so me tako, da odpadke ločujem,« in »Ločevanje ne zahteva nobenega dodatnega truda.« Pri udeležencih v tej skupini se je pokazala tudi visoka subjektivna norma. Na primer, udeleženka 12 je poročala: »V naši hiši se vsi držimo ločevanja odpadkov.« Nizko subjektivno normo je opisala le udeleženka 7 z izjavo: »Naše doma pa prav briga za recikliranje.«

Skupina udeležencev, ki *ločujejo le nekatere odpadke*, zajema tri udeležence. Vsi so kot oviro navedli lastno voljo oziroma lenobo. Udeleženec 3 je na primer dejal: »Ne da se mi pripraviti še enega koša za embalažo.« Dva udeleženci sta izrazila pozitivno stališče do ločevanja odpadkov; udeleženka 2 je dejala: »Ločevanje je zelo pomembno,« udeleženec 4 pa je podal negativno stališče z izjavo: »Meni se zdi bolj pomembno, da čim manj odpadkov pridelam, ne pa, da ločujem.« Udeleženec 4 je podal tudi izjavo o visoki subjektivni normi, ki pa je ne upošteva: »Moji bližnji pričakujejo da bom ločeval, ampak po navadi kršim ta njihova pričakovanja.« Druga dva udeleženci sta povedala, da njihovi bližnji ne pričakujejo, da bi ločevala odpadke. Udeleženec 3 je rekel: »Mojim je pa prav vseeno kaj jaz z odpadki počnem.«

V tabeli 2 je razvidna tudi razlika med udeleženci, ki živijo v bloku ali v hiši. Vsi trije udeleženci, ki odpadke ločujejo manj, živijo v bloku, hkrati pa v bloku živijo tudi trije udeleženci, ki striktno ločujejo odpadke. Iz tabele 2 se lahko razbere tudi, da udeleženci, ki živijo v hišah, zaznavajo visoko subjektivno normo. Torej, vsi so prepričani, da njihovi bližnji odpadke ločujejo in enako pričakujejo od njih samih. Izjema je udeleženec 15, ki ne ve, kakšna so pričakovanja njegovih bližnjih.

4 INTERPRETACIJA

Pričujoče delo se nanaša na dve raziskovalni vprašanji: »Na kakšen način se okoljska zavest odraža skozi ločevanje odpadkov v vsakodnevnem življenju?« in »Kako se razlikuje ločevanje odpadkov in prepričanja o tem med prebivalci zasebnih hiš in prebivalci večstanovanjskih objektov?«. V interpretaciji raziskovalka skuša odgovoriti na ti dve vprašanji v dveh ločenih podpoglavjih. V prvem podpoglavju so povzeta razmišljanja udeležencev o okoljski ozaveščenosti, izpostavljeni so dejavniki: odgovornost, zaznan vpliv lastnega delovanja na ohranjanje okolja, vpliv zakonodaje in dejavnik priročnosti. Drugo podpoglavje se nanaša na razlike ravnanja z odpadki med udeleženci, ki prebivajo v večstanovanjskih objektih, in udeležencih, ki živijo v zasebnih hišah. Izpostavljena dejavnika sta priročnost in družbene norme, navedeni pa so tudi predlogi za nadaljnje raziskave.

4.1 Okoljska zavest

Ločevanje odpadkov se kaže kot glavna tema okoljske zavesti. Vsi udeleženci v raziskavi so kot najpomembnejšo temo okoljske ozaveščenosti izpostavili pravilno ločevanje odpadkov in odlaganje odpadkov v smetnjake, nekateri pa so vključili tudi zmanjšanje količine odpadkov s ponovno uporabo izdelkov in zmanjšanim nakupovalnim vedenjem. Tak odziv je primerljiv z ugotovitvami Polajnar Horvatove (2014), ki pravijo, da je pravilno ravnanje z odpadki splošno zaznano kot najbolj pomembno vedenje, ki pripomore k ohranjanju narave. Polajnar Horvatova (2014) ugotavlja tudi, da je ločevanje odpadkov že zasidrano v zavesti prebivalcev, kar se je opazilo tudi pri udeležencih v pričujoči raziskavi. Ti so večkrat poudarili, da je ločevanje odpadkov navada, da je samoumevno in avtomatično. Potrdila se je tudi pomembnost estetike okolja (Polajnar Horvat, 2014), saj je kar enajst udeležencev navedlo urejenost okolja kot motivacijo za ločevanje odpadkov.

Več raziskav je pri udejstvovanju v okolju prijaznem vedenju kot pomembnejši dejavnik opredelilo odgovornost (Hornik idr., 1995; De Feo in De Gisi, 2010; Burvoll, Halvoersen in Nyborg, 2000). Posamezniki, ki prepoznajo lastno odgovornost pri ohranjanju okolja, naj bi se bolj udejstvovali v okolju prijaznem vedenju. Prepoznavanje lastne odgovornosti se zdi povezano z zaznanim lastnim vplivom na okolje, vendar je več udeležencev kljub izraženi odgovornosti svoj vpliv ocenilo kot majhen. Manj zaznan vpliv gre pripisati sami širini problema, ki ga ločevanje odpadkov rešuje, torej okoljski krizi. Kot navaja Polajnar Horvatova (2015), je pomembno tudi prepričanje posameznika o smiselnosti lastnega delovanja. Udeleženka 10 svoj smisel opiše tako: »Če ves čas po malem nekaj počnem, se nekje mora poznati.«

4.2 Dejavniki ločevanja odpadkov

Devet udeležencev je omenilo zakonska določila o odpadkih. Nekaj jih je povedalo, da odpadke ločujejo zato, ker jih morajo, nekateri pa so omenili, da drugi ljudje ločujejo zato, ker se izogibajo kazni. Udeleženec 13 je opisal vedenje svoje mame: »Mama zelo natančno ločuje odpadke, pa ne zato, ker bi bila kaj ozaveščena, ampak, ker noče plačati kazni.« Tudi Polajnar Horvatova (2009, 2015) ugotavlja, da je okoljska zavest povezana z zakonodajo. Zdi pa se tudi, da je pri ločevanju odpadkov vpliv zakonodaje prepleten z dejavnikom priročnosti, saj ta obvezuje javne službe za vzpostavitev sheme ravnanja z odpadki, ki prebivalcem omogoča ločeno zbiranje odpadkov (Uredba o odpadkih, 2008). V Sloveniji uporabljamo sheme zbiranja odpadkov od vrat do vrat, ki naj bi dejavnik priročnosti tako močno povečala, da ta vpliva na vse ostale dejavnike (Derksen in Gartell, 1993, v Barr, 2007; Guagnano, Dietz in Stern, 1994, v Barr, 2007). Več udeležencev je omenilo, da odpadkov ne bi ločevali, če zabojniki za ločevanje ne bi bili dovolj blizu doma. Udeleženec 15 je na primer dejal: »Ne vem, če bi tako natančno ločeval, če ne bi imel ekološkega otoka postavljenega takoj čez cesto.« Enostavnost ločevanja odpadkov so udeleženci pripisovali predvsem organizaciji ločevanja odpadkov znotraj gospodinjstva. Udeleženka 12 je enostavnost ločevanja opisala tako: »Ločevanje ne zahteva veliko truda, približno veš kam kaj sodi, pa imaš različne vreče in potem odvržeš v prave smetnjake.«

Možno je, da sama prisotnost ločevalnih zabojnikov spodbuja posameznike k ločevanju. Več udeležencev je povedalo, da odpadke ločujejo, odkar imajo doma različne smetnjake in da odpadke ločijo, kadar imajo na razpolago različne zabojnike. Udeleženka 2 je dejala: »Doma odpadkov ne ločujem dosledno, ko pa sem na obisku pri babici, pa mi ni problem, ker ima vse te smetnjake za ločevanje.« Udeleženka 5 je razmišljala, da je njena ozaveščenost o odpadkih večja odkar jih mora ločevati. Dejala je: »Ko smo imeli en smetnjak, nisi bil nič pozoren, vse je nekam letelo. Ko pa se navadiš na ločevanje, postaneš pozoren na to, koliko stvari gre stran in koliko jih je še uporabnih.«

Povezava med okoljsko zavestjo in ločevanjem odpadkov se zdi kompleksna. Široko poznavanje okoljske problematike se ne odraža nujno v vedenju ločevanja odpadkov, hkrati pa ni nujno, da ljudje, ki ločujejo odpadke, veliko razmišljajo o okolju. Posamezniki ločujejo odpadke zaradi lastne notranje motivacije, ki v večji meri odraža okoljsko zavest, vedenje ločevanja odpadkov pa je lahko posledica zunanjih dejavnikov, kot so družbene norme in zakonodaja. Podobno ugotavlja Polajnar Horvatova (2014).

4.3 Ločevanje odpadkov v zasebnih hišah

Zdi se, da je ločevanje odpadkov bolj prisotno pri prebivalcih, ki živijo v zasebnih hišah. Subjektivna norma vedenja se je pri vseh udeležencih, ki prebivajo v hišah, pokazala kot visoka. Vsi udeleženci, ki živijo v hišah, so poročali da ločujejo odpadke in da jih ločujejo tudi njihovi bližnji. Udeleženka 12 je dejala: »V naši hiši vsi ločujemo, vsi se trudimo.« Pet udeležencev, ki živijo v bloku, je prav tako poročalo, da odpadke ločujejo, trije pa so dejali, da ločujejo le nekatere odpadke. Zanimiva sta primera udeleženec 4 in udeleženec 9, ki sta izrazila negativno stališče do ločevanja odpadkov. Udeleženec 4 živi v bloku, udeleženec 9 pa v hiši. Oba udeleženca sta pokazala širše poznavanje okoljske problematike, vendar sta odgovornost za onesnaženje okolja pripisala večjim industrijam. Pri obeh je bilo mogoče zaznati občutek globalnega prepričanja nemoči, ki je eden izmed glavnih razlogov, da se ljudje ne vedejo okolju prijazno (Pelletier idr., 1999, v Grušovnik, 2011). Udeleženec 9 je na primer dejal: »To, kar mi lahko naredimo, je le kaplja v morje.« Oba udeleženca sta sicer navedla druge okolju prijazne prakse, v katerih se udejavljata; udeleženec 4 je dejal: »Avta ne uporabljam za krajše razdalje, grem raje peš,« ločevanje odpadkov v gospodinjstvih pa sta ocenila kot nesmiselno. Udeleženec 9 je poročal, da kljub temu odpadke ločuje. Izjavil je: »Ločujem samoumevno, ne razmišljam prav preveč, ampak se mi ne zdi, da bi imelo to kakšen vpliv.« Oba udeleženca sta poročala o visoki subjektivni normi, in sicer: oba sta dejala, da njuni bližnji od njiju pričakujejo ločevanje odpadkov, vendar je udeleženec 4 povedal tudi, da te norme ne upošteva. Dejal je: »Moji bližnji pričakujejo da bom ločeval, ampak po navadi kršim ta njihova pričakovanja.«

Nekateri v bloku živeči udeleženci so poudarili negativno vedenje sosoživalcev, kar kaže na nizke družbene norme. Udeleženka 7 je na primer dejala: »Pri nas nekateri zmečejo smeti ravno tako, kakor se jim zazdi, vse pomešano.« Prav tako se prebivalci v bloku srečujejo z več dejanskimi ovirami, na primer s prepolnimi smetnjaki, kar je povedal udeleženec 6: »Včasih so smetnjaki čisto polni, s kupčkom.« Udeleženka 5 pa je ravno nasprotno dejala: »Srečo imam, da na našem vhodu v blok vsi ločujemo odpadke.«

Pridobljeni rezultati kažejo na to, da je ločevanje odpadkov bolj prisotno v zasebnih hišah kot v večstanovanjskih objektih. Garner in Stern (1996, v Oskamp, 2000) sta ugotovila, da je v manjših skupnostih lažje vzpostaviti sistem skupnih norm in pravil, kar so izjave udeležencev pričujoče raziskave potrdile. Možna rešitev za ta problem bi bila vzpostavitev in razporeditev več zbirnih mest, ki so namenjena in dostopna manjšemu številu stanovanj. Z manjšim številom uporabnikov posameznih smetnjakov bi se lahko hitreje vzpostavila norma ločevanja odpadkov, če pa bi lahko te smetnjake namestili bližje stanovanjem, bi s tem še povečali dejavnik priročnosti.

Smiselno bi bilo globlje raziskati dejavnike v večstanovanjskih objektih in spodbuditi pozitivna vedenja z ustreznimi intervencijami v posamezne objekte. Dva udeleženca sta za najbolj problematične sstanovalce izpostavila priseljence in narodne manjšine. Udeleženka 7 dejala: »Pri nas je tri četrt južnjakov in jim je čisto vseeno za ločevanje.« Taka opažanja morda izhajajo iz stereotipnih prepričanj o priseljencih, vendar bi bilo kljub temu zanimivo raziskati vedenje te demografske skupine prebivalcev.

Sistem ločevanja odpadkov v Kranju se glede na izkušnje uporabnikov zdi dobro zasnovan. Primer pozitivnega mnenja je podala udeleženka 1: »Všeč mi je ta sistem ločevanja odpadkov, ki ga imamo, upam da ostane tako.« Kot navajata Ebreo in Vining (2000), so za učinkovito delovanje sistema ravnanja z odpadki odgovorni različni segmenti populacije. Pri upravljanju z odpadki in uvajanju intervencij je zato potrebno upoštevati tudi zmožnosti komunalnih podjetij.

4.4 Vrednost raziskave in njene pomanjkljivosti

Pričujoča raziskava ponuja vpogled v vsakdanje vedenje posameznikov – občanov Kranja in nekatere vidike njihovega ločevanja odpadkov. Osvetljuje problem manjše stopnje ločevanja odpadkov v večstanovanjskih objektih in predlaga možnosti nadaljnjega raziskovanja. Raziskava je lahko izhodišče nadaljnjih raziskav okolju prijaznega vedenja. Raziskovalno delo (pridobivanje in obdelavo podatkov) je izvajala le ena oseba, zato je potrebno upoštevati vpliv njene osebne interpretacije pri dobljenih rezultatih. Raziskava je manjšega obsega in ne omogoča posplošitve rezultatov na splošno publiko. Vprašanja o ekološki zavesti so bila v raziskavi zelo splošno zastavljena, uporabljen ni bil noben standardiziran pripomoček, pri preučevanju vedenja pa je bil uporabljen le en teoretični model. Za bolj poglobljene ugotovitve bi bilo raziskavo smiselno razširiti z uporabo dodatnih orodij.

5 SKLEPI

Okoljska zavest oblikuje odnos posameznika in družbe do okolja. Kot navaja Oskamp (2000), so okoljske težave odraz človeškega vedenja in destruktivnih vzorcev, ki se s primernimi pristopi lahko izboljša.

Polajnar Horvatova (2009) navaja, da je okoljska zavest Slovencev visoka na deklarativni ravni. Tudi v pričujoči raziskavi so udeleženci izrazili, da jim je ohranjanje okolja pomembno, več jih je izrazilo tudi zaskrbljenost nad stanjem okolja. Najbolj izstopajoče okolju prijazno vedenje, ki so ga udeleženci opisovali, je bilo prav ločevanje odpadkov, kar je skladno z ugotovitvami Polajnar Horvatova (2014), da je ločevanje odpadkov v Sloveniji dobro razširjeno vedenje.

Zakonska določila o ravnanju z odpadki v Sloveniji postavljajo normo ločevanja odpadkov, hkrati pa shema zbiranja odpadkov od vrat do vrat, ki jo zagotavljajo javne službe, uspešno naslavlja dejavnik praktičnosti, ki pozitivno vpliva na ločevanje odpadkov (Guagnano, Dietz in Stern, 1995). Tudi udeleženci te raziskave so potrdili, da je ločevanje odpadkov enostavno in ne zahteva veliko truda.

Glede na poročanje udeležencev je ločevanje odpadkov bolj prisotno v zasebnih hišah kot v večstanovanjskih objektih oziroma blokih. Zdi se, da je v blokih manj prisotna družbena norma, saj so udeleženci bolj poudarjali, da drugi stanovalci ne ločujejo odpadkov. Izpostavljen je bil tudi dejavnik izogibanja kazni. V blokih se ta kazen razdeli med vsa tam bivajoča gospodinjstva, v zasebnih hišah pa se celotna kazen obračuna enemu gospodinjstvu, zaradi česar naj bi prebivalci hiš bolj dosledno ločevali odpadke.

Ugotovitve te raziskave kažejo, da je ločevanje odpadkov bolj odvisno od družbenih norm kot skrbi za okolje, čeprav je ta prisotna pri večini udeležencev. Bamberg in Schmidt (2003, v Best in Mayerl, 2013) sta izpostavila, da so za okolju prijazna vedenja ključnega pomena učinkoviti okoljevarstveni programi, ki ljudem ponujajo možnost boljše izbire. Zdi se, da je sistem ravnanja z odpadki v Sloveniji učinkovito zasnovan, sploh za prebivalce zasebnih hiš. Polajnar Horvatova (2014) pa opozarja, da je potrebno urediti tudi druga področja okoljevarstva, kot je varčevanje z vodo in energijo. Spodbudne okoljevarstvene akcije, medijska pozornost in urejena zakonodaja o ravnanju z odpadki so tako lahko vzor za reševanje teh področij.

6 VIRI

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior And Human Decision Processes*, 50(2), 179-211. doi:10.1016/0749-5978(91)90020-t

Barr, S. (2007). Factors Influencing Environmental Attitudes and Behaviors. *Environment And Behavior*, 39(4), 435-473. doi:10.1177/0013916505283421

Barr, S., Gilg, A. in Ford, N. (2001). A Conceptual Framework for Understanding and Analysing Attitudes towards Household-Waste Management. *Environment And Planning A: Economy And Space*, 33(11), 2025-2048. doi:10.1068/a33225

Best, H. in Mayerl, J. (2013). Values, Beliefs, Attitudes: An Empirical Study on the Structure of Environmental Concern and Recycling Participation. *Social Science Quarterly*, 94(3), 691-714. doi:10.1111/ssqu.12010

Bordens, K. in Horowitz, I. (2008). *Social Psychology* (3rd ed.). Freeload Press.

Bruvoll, A., Halvorsen, B. in Nyborg, K. (2000). Household sorting of waste at source. *Economic Survey*, 4, 26-35. Pridobljeno na http://www.researchgate.net/publication/228475080_Household_sorting_of_waste_at_source

Cordano, M., Welcomer, S., Scherer, R., Pradenas, L. in Parada, V. (2010). Understanding Cultural Differences in the Antecedents of Pro-Environmental Behavior: A Comparative Analysis of Business Students in the United States and Chile. *The Journal Of Environmental Education*, 41(4), 224-238. doi:10.1080/00958960903439997

Davis, G. in Morgan, A. (2008). Using the Theory of Planned Behaviour to determine recycling and waste minimisation behaviours: A case study of Bristol City, UK. *Australian Commun Psychol*, 20. Pridobljeno na https://www.researchgate.net/publication/238717585_Using_the_Theory_of_Planned_Behaviour_to_determine_recycling_and_waste_minimisation_behaviours_A_case_study_of_Bristol_City_UK

De Feo, G. in De Gisi, S. (2010). Domestic Separation and Collection of Municipal Solid Waste: Opinion and Awareness of Citizens and Workers. *Sustainability*, 2(5), 1297-1326. doi:10.3390/su2051297

Derksen, L. in Gartrell, J. (1993). The Social Context of Recycling. *American Sociological Review*, 58(3), 434. doi:10.2307/2095910

Ebreo, A. in Vining, J. (2000). Motives as Predictors of the Public's Attitudes Toward Solid Waste Issues. *Environmental Management*, 25(2), 153-168. doi:10.1007/s002679910012

Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford: Stanford University Press.

Grušovnik, T. (2011). *Odenki zelene: humanistične perspektive okoljske problematike Grušovnik, Tomaž*. Koper: Univerzitetna založba Annales.

Grušovnik, T. (2017). Moralna vzgoja, hipokrizija in samoprevara. *Šolsko Polje*, 28(1/2), 59-71. URN:NBN:SI:DOC-4ESMNUKH Pridobljeno na <http://www.dlib.si>

Guagnano, G., Stern, P. in Dietz, T. (1995). Influences on Attitude-Behavior Relationships. *Environment And Behavior*, 27(5), 699-718. doi:10.1177/0013916595275005

Hage, O., Söderholm, P. in Berglund, C. (2009). Norms and economic motivation in household recycling: Empirical evidence from Sweden. *Resources, Conservation And Recycling*, 53(3), 155-165. doi:10.1016/j.resconrec.2008.11.003

Hennessy, M., Bleakley, A. in Ellithorpe, M. (2017). Prototypes reflect normative perceptions: implications for the development of reasoned action theory. *Psychology, Health & Medicine*, 23(3), 245-258. doi:10.1080/13548506.2017.1339896

Hornik, J., Cherian, J., Madansky, M. in Narayana, C. (1995). Determinants of recycling behavior: A synthesis of research results. *The Journal Of Socio-Economics*, 24(1), 105-127. doi:10.1016/1053-5357(95)90032-2

Jenkins, R., Martinez, S., Palmer, K. in Podolsky, M. (2003). The determinants of household recycling: a material-specific analysis of recycling program features and unit pricing. *Journal Of Environmental Economics And Management*, 45(2), 294-318. doi:10.1016/s0095-0696(02)00054-2

Klobas, E. in Renzi, S. (2008). *Using Theory of Planned Behavior with qualitative research* (Working paper 12) Milan: Carlo F. Dondeza Centre for Research on Social Dynamics. Pridobljeno na: www.dondena.unibocconi.it/wp12

Komunala Kranj. (n. d.). *Ravnanje z odpadki*. Pridobljeno na <https://www.komunala-kranj.si/ravnanje-z-odpadki>

McDonald, S. in Oates, C. (2003). Reasons for non-participation in a kerbside recycling scheme. *Resources, Conservation And Recycling*, 39(4), 369-385. doi:10.1016/s0921-3449(03)00020-x

Martin, M., Williams, I. in Clark, M. (2006). Social, cultural and structural influences on household waste recycling: A case study. *Resources, Conservation And Recycling*, 48(4), 357-395. doi:10.1016/j.resconrec.2005.09.005

Nigbur, D., Lyons, E. in Uzzell, D. (2010). Attitudes, norms, identity and environmental behaviour: Using an expanded theory of planned behaviour to predict participation in a kerbside recycling programme. *British Journal Of Social Psychology*, 49(2), 259-284. doi:10.1348/014466609x449395

Nomura, H., John, P. in Cotterill, S. (2011). The use of feedback to enhance environmental outcomes: a randomised controlled trial of a food waste scheme. *Local Environment*, 16(7), 637-653. doi:10.1080/13549839.2011.586026

Oskamp, S. (2000). A sustainable future for humanity? How can psychology help?. *American Psychologist*, 55(5), 496-508. doi:10.1037/0003-066x.55.5.496

Petersen, C. in Berg, P. (2004). Use of recycling stations in Borlänge, Sweden – volume weights and attitudes. *Waste Management*, 24(9), 911-918. doi:10.1016/j.wasman.2004.04.002

Polajnar Horvat, K. (2014). *Vloga socialnih dejavnikov pri razvoju okoljske ozaveščenosti in spreminjanju okoljskega vedenja* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.

Polajnar Horvat, K. (2015). *Okolju prijazno vedenje*. Ljubljana: Založba ZRC.

Polajnar Horvat, K. (2009). Razvoj okoljske miselnosti v Sloveniji. *Geografski Vestnik*, 81(2), 71-81. URN:NBN:SI:doc-IAIT40B2 Pridobljeno na <http://www.dlib.si>

Schultz, P., Gouveia, V., Cameron, L., Tankha, G., Schmuck, P. in Franěk, M. (2005). Values and their Relationship to Environmental Concern and Conservation Behavior. *Journal Of Cross-Cultural Psychology*, 36(4), 457-475. doi:10.1177/0022022105275962

Si, H., Shi, J., Tang, D., Wen, S., Miao, W. in Duan, K. (2019). Application of the Theory of Planned Behavior in Environmental Science: A Comprehensive Bibliometric Analysis. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, 16(15), 2788. doi:10.3390/ijerph16152788

Špes, M. (2008). Pomen okoljske ozaveščenosti in sodelovanja javnosti za trajnostni razvoj. *Dela - Oddelek Za Geografijo Filozofske Fakultete V Ljubljani*, 29, 69-62. URN:NBN:SI:DOC-VM2Z7T79 Pridobljeno na <https://www.dlib.si>

Stern, P. in Dietz, T. (1994). The Value Basis of Environmental Concern. *Journal Of Social Issues*, 50(3), 65-84. doi:10.1111/j.1540-4560.1994.tb02420.x

Tonglet, M., Phillips, P. in Bates, M. (2004). Determining the drivers for householder pro-environmental behaviour: waste minimisation compared to recycling. *Resources, Conservation And Recycling*, 42(1), 27-48. doi:10.1016/j.resconrec.2004.02.001

Uredba o odpadkih. (2015) *Uradni list RS*, (37/15, 69/15)

Varotto, A. in Spagnolli, A. (2017). Psychological strategies to promote household recycling. A systematic review with meta-analysis of validated field interventions. *Journal Of Environmental Psychology*, 51, 168-188. doi:10.1016/j.jenvp.2017.03.011

Vencatasawmy, C., Öhman, M. in Brännström, T. (2000). A survey of recycling behaviour in households in Kiruna, Sweden. *Waste Management And Research*, 18(6), 545-556. doi:10.1034/j.1399-3070.2000.00166.x

Vogrinc, J. (2008). *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani.

Portal GOV.SI. (7. 5. 2020). *Vrste odpadkov*. Pridobljeno na <https://www.gov.si teme/vrste-odpadkov/>

PRILOGA A – VPRAŠALNIK

Sklop: OKOLJSKA OZAVEŠČENOST

Splošna stališča do okolja

1. Ali bi se opisali kot okoljsko ozaveščeno osebo? Kaj za vas pomeni biti okoljsko ozaveščen?
2. Kako pomembno se vam zdi ohranjanje okolja v svojem vsakdanjem življenju in zakaj?
3. V kakšni meri lahko s svojim vedenjem prispevate k ohranjanju okolja?

Sklop: LOČEVANJE ODPADKOV

Stališča do vedenja - ločevanje odpadkov

4. Do katere mere se vam zdi pomembno ločevati odpadke?
5. Koliko časa in truda od vas zahteva ločevanje odpadkov?

Subjektivna norma

6. Ali drugi ljudje po vašem mnenju učinkovito ločujejo odpadke?
7. Ali vaši najbližji po vašem mnenju učinkovito ločujejo odpadke?
8. Ali se vam zdi, da vaši bližnji (partner, prijatelji, sodelavci) pričakujejo, da boste ločevali odpadke?

Vedenjska namera

9. Kako pogosto in natančno nameravate ločevati odpadke v prihajajočem mesecu?

Vedenje - ločevanje odpadkov

10. Prosim opišite, kako ravnate z odpadki v vašem gospodinjstvu.
11. Kako pogosto in natančno ste ločevali odpadke v zadnjem mesecu?

Zaznana kontrola nad vedenjem

12. Do katere mere vam je omogočeno, da ločujete odpadke?
13. Ali se vam zdi ločevanje odpadkov zahtevno?
14. Od česa je odvisno, ali odpadke ločite ali ne?
15. Katere so največje ovire pri vas samih, ki vas omejujejo pri ločevanju odpadkov?

Dejanska kontrola nad vedenjem

16. Kako pogosto se vam je v zadnjem mesecu zgodilo, da ste hoteli odpadke ločiti, pa niste mogli?
17. Kaj so zunanji razlogi, da odpadkov ne morete ločevati?

Praktično znanje o ločevanju odpadkov

18. Med katere odpadke sodi:

- palčka za uho,
- čajna vrečko,
- lonček za kavo s sabo,
- tetrapak od soka,
- lepilni trak,
- aluminijasta folija,
- barvica,
- bombica za nalivno pero,
- bombica za smetano,
- živalska dlaka,
- odslužena likalna deska,
- olje, ki ostane po pečenem krompirju,
- vodoodporni flomaster,
- čistilna gobica,
- lupine školjk,
- porcelanasta šalčka,
- osvežilni robček,
- papirnata brisačka,
- pokvarjene slušalke,
- šivanka,
- šilček,
- šotor,
- utež,
- varčna žarnica,
- žvečilni gumi.